

— 02606 ვარსკნელიძე —

ЯСИН ВАРСКНЕЛИДЗЕ

„ჩვენი ფესვები
მესხეთის მიწაშია...“

*“НАШИ КОРНИ
В ЗЕМЛЕ МЕСХЕТИ...”*

თბილისი
Тბილისი
2000

გამოცემა განხორციელდა ფონდის
„ლია საზოგადოება - საქართველო“
ფინანსური დახმარებით.

Издание осуществилось с финансовой помощью фонда
“ОТКРЫТОЕ ОБЩЕСТВО – ГРУЗИЯ”

ГОНИМЫЕ СУДЬБОЙ

*Только Бог один заступник
всем отвергнутым тобой!*

Шота Руставели

Ясину Варскнелидзе было 14 лет, когда у него отняли Родину. А гораздо раньше у него и его народа отняли национальную принадлежность и родной язык. Такова судьба месхов, которые стали жертвой многовековых политических игр.

Что касается самого Ясина, то он сохранил в себе очень много традиционно-грузинского благодаря общению со своими сверстниками-христианами. Когда этот седой человек вспоминал свои детские игры в поле с деревенскими ребятами, его глаза лукаво поблескивали. До конца жизни дружил он со своими сверстниками-односельчанами, с увлечением рассказывал о родном селе – Тоба. В свои 70 лет он прекрасно помнил каждый уголок и окрестности родного села: названия и количество церквей, родников, мельниц, фамилии крестьян.

Мы познакомились с ним в 1991 году, когда в Тбилиси было создано общество депортированных месхов “Хсна”. Он был членом совета этого общества и одним из активных лидеров движения за возвращение к грузинским корням. Когда правительство Грузии выделило депортированным месхам помещение для временного жилья и он получил возможность иметь там свой угол, Ясин большую часть времени стал проводить в Тбилиси, в Грузии, хотя после ферганского погрома его семья жила в Азербайджане, в г. Казахе. В последнее время он уже не мог жить вне Грузии, привез в Тбилиси жену, и друзья с удовольствием заходили к ним на огонек – знали, что там их встретят радушные хозяева.

Ясин был влюблен в Грузию, радовался, как ребенок, что благодаря внешности его никто не отличал от грузина. От природы живой и коммуникабельный, он спешил узнать как можно больше людей, общался, рассказывал, как мечтал вернуться на Родину, говорил о причинах своей тяги к Грузии. Он активно участвовал в разных встречах, его интервью и статьи публиковались в газетах. Он радовался, когда незнакомые люди узнавали его по фотографии в газете, заговаривали с

ним на улице. Словом, в Тбилиси он стал своим человеком.

Но, кроме Тбилиси и больше, чем Тбилиси, объектом его любви был его родной Ахалцихе, где жили его друзья из села Тоба. Сам он с гордостью называл себя "тобэли каци". И при каждой встрече напоминал нам о своей просьбе, звучащей как завещание: "Хватит с меня и того, что родители мои похоронены на чужбине. Меня похороните в моей родной деревне – или в Ахалцихе." Увы, к нашему большому стыду, мы не смогли исполнить его последнюю просьбу.

По внешности и характеру Ясин очень походил на кахетинского князя – любил застолье, был красноречивым и артистичным собеседником. Эмоционально реагируя на хорошие и плохие вести, он все принимал близко к сердцу, что и стало, в конце концов, причиной его смерти.

За день до кончины мы застали его с газетой в руках. Бледный и расстроенный, он приходил в себя после очередной публикации-пасквиля депутата Г. Шарадзе о "турках-месхетинцах". В несвойственном ему молчании что-то предвещало беду. Я попыталась его успокоить, утешить, говорила, что в Грузии вовсе не все так настроены и что никто уже не слушает Шарадзе. Мне показалось, что он мне поверил. Он молча ушел.

На другое утро нам сообщили о его внезапной кончине. С болью в сердце друзья и близкие оплакали эту потерю. Угасла еще одна жизнь с несбывшейся надеждой на возвращение на Родину. Еще одна месхетинская могила появилась на чужбине – его похоронили в Казахе.

Ясин Варскнелидзе был образованным человеком. Много читал, особенно по истории Месхетии, сам публиковался в грузинской прессе.

Ниже публикуется два автобиографических записей Ясина Варскнелидзе, которые передала нам из своего архива Клара Бараташвили – председатель Союза Потомков Латифшаха Бараташвили "Patria".

Кроме этого, мы предлагаем вашему вниманию его статью "Мы - месхи и потому - грузины!". Мы думаем, эта статья лучше всего выражает душевный настрой и взгляды автора. Поэтому мы и решили предложить ее читателю.

Александра Тевзадзе

САМОЕ ГЛАВНОЕ – Я НА РОДИНЕ...

Я родился в селе Тоба Ахалцихского района Грузии. Наше село маленькое, всего 7 км от города, находится на берегу Куры, на Аспиндзской дороге, она в Ахалкалаки ведет. Деревня наша находилась в ущелье, земля была сухая, но на ней хорошо росла пшеница и кукуруза. А из родников была прекрасная питьевая вода. В Тобе жили 44 семьи: половина месхи-христиане, половина месхи-мусульмане. Христиане носили фамилии Судадзе и Аспиндззе, мусульмане Тамарадзе, Варскнелидзе, Давхаридзе, Гагнидзе, Курдадзе. Отец все время говорил мне: «Сынок, мы грузины». Он работал инструктором в райкоме партии. В 35-37-х годах началась коллективизация, и он все время в разъездах был. Летом 1941 года мне было 12 лет. В том году был первый набор в пионерский лагерь. Я тому времени был пионером, и очень гордился этим. Галстук в то время мы не завязывали, а были такие специальные металлические зажимы. И когда я с бабушкой ходил в город на базар – продавать мацони и сыр, то всегда отдавал салют офицерам. Так вот, мы были в пионерском лагере в местечке Сапара. Мы провели там всего-навсего три дня, а на 4-ый день началась война. И нас распустили. Я очень хорошо помню, когда началась война. Страшное время было, казалось, земля гудела, будто изнутри стоны доносились. Еще никаких повесток не было, народ валом валил в военные комиссариаты после обращения Сталина по радио. В нашем регионе 85 процентов наши жили, поэтому все наше население отправилось на войну. И вся колхозная работа легла на плечи женщин, молодых девушек и на нас, подростков. Техники не было, мы пахали плугом, а жали пшеницу серпом. Потом били ее цепами до вечера, и относили зерно на гумно. Отец ушел на фронт. Но дальше Хашури он не выехал – там его назначили бригадиром военного подсобного хозяйства. После нашей ссылки в 1944 году отца сняли с должности и довыслали, он нашел нас в январе 1945 года в Самаркандской области в селе Каракишлак, где мы были «спецпоселенцами».

Если говорить о ссылке... Нет, это невозможно описать –

что мы такое пережили. Зима, красный товарный вагон, в котором напихано стариков, старух, женщин, детей... Мужчин взрослых нет – все на фронте. На стенах вагона лед толщиной в палец. Мало ли у человека надобностей есть. Невозможно объяснить, какой стыд и унижение пришлось нам испытать. Не говоря уже о тесноте. Теснота была такая, что сидели впритык друг к другу, нет места, чтобы ноги вытянуть. Люди доставали какие-то миски, кастрюли, опорожнялись туда и потом выливали в окошко вагона, что наверху. Ну, а когда поезд останавливался, народ высыпал по нужде. Бывало, тоже хочешь уединиться. Глянешь направо – там девушки, налево – женщины, уединиться негде... Опускаешь глаза, и, сгорая со стыда, что видишь это, вынужден оправлять нужду на глазах у всех. Это самое сильное унижение, какое я испытал за всю свою жизнь.

В нашем вагоне ехал дедушка Фезо. Четверых сыновей отправил на фронт. Никого рядом. И умер в пути, сидя на лавке товарного вагона. Я бегал туда-сюда, помогал раздавать продукты. Когда протянул ему миску с похлебкой – вижу, он уже окоченел. Как сидел, сгорбившись, так и умер – от голода, холода. Я очень испугался. Взрослые положили его у двери вагона – ждем, когда вагон остановится. На остановках солдаты подходили к дверям, кричали: «Все живы? Мертвые есть?» Сбивали засов, отодвигали с грохотом двери. Это уже в Казахстане было. Солдат схватил его за ноги и стянул труп на землю. Двое казахов схватили каждый за одну ногу и поволокли мертвого старика по шпалам. Я глядел вслед, и видел, как голова и руки у него болтались в разные стороны. Наверное, выбросили в какую-то яму. Как с этим смириться? Так же умер и дедушка Вейсал – единственного сына отправил на войну, а его труп выбросили из вагона в пути. Или, возьмем дедушку Хейдара. И он умер в пути. Только доехали, и он умер. Хорошо, у него могила осталась. И ничего эти старики не могли сказать или как-то подбодрить нас, юных. Они были в каком-то шоковом состоянии, какие-то ненормальные. Сидели оцепенелые, и молча умирали. Мы, дети, вначале очень боялись этих смертей, но потом уже просто перепрыгивали через трупы туда-

сюда. Смерть стала обычным делом в вагоне. Приехали, разместились кое-как – в жутких условиях. Был случай с нашими родственниками. Мать и трое детей. Зима, холод, голод. Женщина заболела, умерла. Соседи-узбеки решили похоронить. Заходят и видят такую картину: женщина, а на ней трое детей. И все мертвые. Голод страшный был. Мы траву ели. Болезней было много. Многие умирали. Только к лету 45 года немного пришли в себя. В 1949 году я закончил 10-й класс. Вначале нас не принимали в вузы, потому что у нас не было ни паспортов, ни военных билетов. Режим спецпоселения был такой, что мы не имели права пойти в соседнее село, если не было разрешения коменданта. Наш комендант был по фамилии Тапирик – русский он был, он говорил нам – какая вам учеба, вы – навечно высланные. И только в 1952 году я поступил в Самаркандский госуниверситет на заочное отделение, на очное нас не принимали. После окончания университета меня направили в сельскую школу – сначала учителем, потом завучем, а уж потом – директором. В 58 году я вступил в партию. К тому времени я обзавелся семьей, и у меня уже были дети. Я пять раз был депутатом сельского и районного советов.

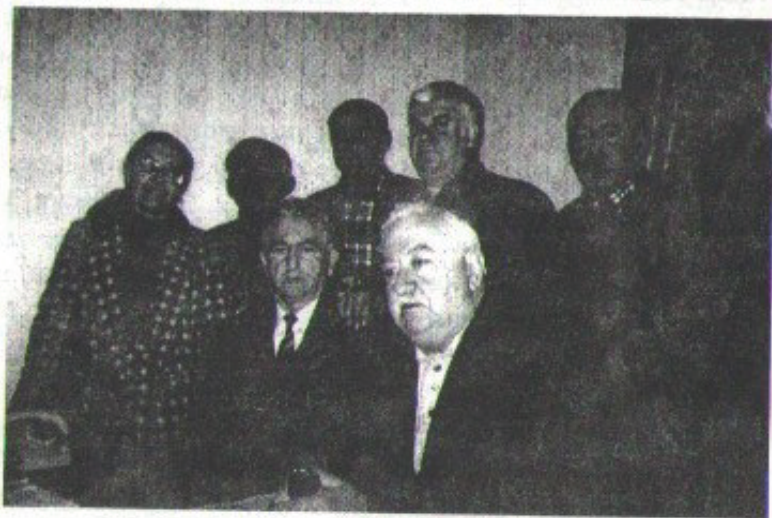
Свою деятельность по возвращению на Родину я начал в 1956 год, когда познакомился с Халилом Гозалишвили – мы вместе учились в университете. В Москве, в 1989 году была создана организация «Ватан», и мы были избраны в его руководящий состав. Но когда шло обсуждение программы и устава общества, мы не согласились с ними – Расул Мамедов, я, Эюб Абасов. Мы сказали – это гибельный для народа путь. Мы – часть грузинской нации, и должны идти по этому пути. Должны восстановить все забытое. Там же и произошел наш раскол с Сарваровым. Мы приехали в Кабарду, провели там собрание своих сторонников, и организовали общество «Спасение». Сначала зарегистрировались в Кабарде, а потом, в 1992 году – в Тбилиси, как «Хсна».

После ферганских событий я постоянно в разъездах. У меня двое взрослых дочерей, один сын и 9 внуков. Но куда нас только судьба не разбросала – Киргизия, Узбекистан, Азербайджан... А я с женой приехал в Грузию.

Я твердо знаю, что мы изначально были и есть грузины. Если Всевышний создал человека из земли, то мы сделаны из месхетинской земли, и мы – народ Грузии. Вот сейчас мой сын живет в Азербайджане, в городе Казахе. Говорю, как географ – это одно из красивейших мест на земле. Пусть мне построят там пятиэтажный дом с золотыми подпорками, но я предпочту жить в развалинах своей деревни Тоба. Кстати, там я много раз бывал. Она лежит в ущелье, а на горах пластами лежит магматическая лава. И вот как-то раз я нашел то место, где был наш дом. Лег на землю и приложил ухо к земле. И мне показалось, что из этой магматической глубины доносится: «Эй, Ясин! Где же так долго был?» А потом: «Знай, Ясин, не я твоя, а ты – мой...» Клянусь, я это услышал!

Самое главное, что сегодня я на Родине. Разве могли мы представить такое, когда жили под комендантским надзором и считались «высланными навечно»?

*Ясин Варскнелидзе
1998 год, ноябр, Тбилиси.*

*ახალციხელ მესხებთან. 1998 წელი.
У Ахалцихских месхов. 1998 год.*

«НАШИ КОРНИ В ЗЕМЛЕ МЕСХЕТИ...»

Последнее интервью активиста депортированных месхов

Я родом из села Тоба Ахалцихского района Грузинской ССР, 1929 года рождения. В 1944 году я был ребенком, шла война, во всех наших селах, не только в нашем селе, мужчины были на войне. Остались только старики, женщины, подростки и дети. В ноябре 1944 года, в одну ночь, за два-три часа нас выставили из домов, погрузили на арбы и довели до дороги. Там пересадили на большие грузовые машины, привезли на станцию и разместили в товарные вагоны. Мне было 15 лет, и я хорошо помню эти вагоны. Они были сделаны в два этажа, потому что на одном уровне столько народа не влезло бы. Нас там было примерно 80 человек. Помню, что вагоны были специально так сделаны, - второй этаж был сделан из толстых досок.

Ну, конец ноября - начались холода, потом - декабрь. Столько всего я повидал, сейчас сам с трудом верю тому, что видел. Например, Фезо-деде (их грузинская фамилия в старину была Гагнидзе). Четверо сынов на фронте проливают кровь за родину, за советскую родину, с криками «Да здравствует Сталин!» идут в наступление, а его отец, высланный, едет в вагоне, и умирает от холода, голода и вшей. Я своими глазами видел, как его, умершего, двое взяли за ноги и выбросили из вагона. А сыновья на фронте - Рзали, Мавлюд, Умат, Ахмед. Двое из них вернулись, один руку потерял, другой - ногу. И у советской власти не нашлось два метра земли, чтобы похоронить их отца в земле. Надо сказать, что таких погибших в пути дедов было много.

Наша деревня была маленькая. Нас называли не «турки», даже не «мусульмане», просто «татреби» («татарь»). Но вообще в нашем регионе турецкий язык был господствующий. И председатель колхоза Максим Судадзе (он был грузин-христианин) собрания в нашей деревне проводил на турецком языке. Он знал язык на все сто процентов.

Однако, скажу вам, мы вместе выходили на полевые работы, вместе обедали, и чтобы я слышал такие разговоры - ты хри-

стианин, а ты мусульманин, такого вообще не было, клянусь Аллахом! Это осталось нам от наших старших, от отцов и дедов наших. С соседями у нас были прекрасные отношения, мы совсем не различали друг друга.

Наша деревня расположена в ущелье; на одной его стороне было христианское поселение, на другой - мусульманское. За нашим домом были две церкви. Одну из них мы называли «верана килисе» («заброшенная церковь»), другая была действующая. Во время праздников все проходили мимо наших ворот, за дом, звонили в колокол, праздновали. И мы вместе со всеми. Странно, казалось бы, что обе церкви находились именно за нашим домом.

Кроме того, в деревне было два христианских кладбища, и оба они находились на нашей части ущелья, близко от нашего дома. Еще мои деды говорили, что наш род был княжеским, и что раньше церкви строили князья. Богатыми были, вот и строили. Выходит, эти самые церкви построили мои предки.

Интересно еще вот что. Нас из деревни выслали 28 семей. А христианских семей в деревне было примерно 24. По переписи 1876 года в селе Тоба проживало 8 семей мусульман и 1 семья грузин-христиан. Как же это выходит, что в Тобе есть 3 христианских кладбища и всего 1 мусульманское? Значит, те, кто лежит в них - это наши деды и прадеды. А после принятия нами мусульманской религии жители сделали для себя отдельное кладбище.

В нашей деревне было всего 2 грузинских фамилий христиан - Судадзе и Аспанидзе. Говорят, что одни из них были пришельцами из села Грели, - правда, не знаю, кто из них, а другие - из села Вале. Моего прадеда звали Хасан. После советизации нас записали Хасановы. Но отец всегда говорил мне, что наша древняя грузинская фамилия была Варскнелидзе, даже более древняя ее форма - Вараскнелидзе. И у нас все мусульмане знали свои древние грузинские фамилии. Это Варскнелидзе, Гагнидзе, Давхаридзе и Тамарадзе. 4 грузинские фамилии.

Кстати, во времена царя Николая, как говорил мне отец, на нас смотрели, как на турков. Была политика вытеснения. И во время царского режима много нашего народа переехало в Турцию. Но многие остались. И оставшиеся тоже были выслааны, но уже советской вла-

стью.

После революции во время установления советской власти заново установили границу - по договоренности Ленина с Атапюрком. Мы остаемся здесь, большая часть Месхети - там. И нам открывают тюркские школы - на арабской письменности. Потом решают - нет, никаких турков у нас нет, а есть в Советской России азербайджанцы. И школы на азербайджанском, району, три советских и партийных районных руководителя - все азербайджанцы. У нас своих кадров не было. Только потом появились несколько учителей, ну всё и вся было азербайджанским. Так нас делали азербайджанцами.

Я хорошо помню выборы в 1938 году. Они были в селе Минадзе, недалеко от нас. В нашем селе две-три старушки остались присмотреть за детьми, а я пристроился к взрослым и пошел туда, потому что специально из Баку приехал концерт под названием «Дели джейран». Все-все было из Азербайджана, все книги, газеты, все учителя - в каждом селе.

Если я турок, то откуда я приехал в Грузию? Из какой части Турции? Не только я. Все 210 сел, которые были выселены - из каких частей Турции они явились в Грузию?

То, что мы местные и грузины, подтверждает следующий факт. Взять наше село Тоба. Само слово «Тоба» означает по-грузински «озеро». И на самом деле Тоба - это озеро. В двух-трех местах есть источники, родники. Одно место мы называли «чанчаха» - это тоже грузинское слово, означает «ледяной», вода там действительно была ледя-

შობლები. XX საუკუნის 20-იანი წლები.
Родители. 20-тые годы XX-го столетия.

ной. Люди выложили стену, запрудили это место и сделали маленькое озеро. До утра там собиралась вода, а утром мы по очереди поливали свои маленькие огороды. Оттуда пошло это слово «Тоба». Это одно. Дорога у входа в село называлась «капан» - по-грузински это означает «каменистая дорога, идущая среди ущелья». Название одного ущелья - «гуданги», не знаю, что это означает. Потом - «курдгела» - «заячье ущелье». Потом «зеубани» - то есть, верхнее поселение. Один из источников называли «курдухла», потом был еще родник, туда носили белье стирать и поили скот, его называли «акаура», то есть здешний, потому что это было очень близко от деревни. Идешь в эту сторону - там («напузари», «ккдекара», «читгел», «самарле», то есть соленый, «санглетавли»). Все эти названия по-грузински, ни одного нет на турецком языке. Если мы турки, то почему названия этих мест в селе не были названы по-турецки? И если мы турки, то почему в селе нет ни одной мечети, а есть две церкви? И почему есть три больших христианских кладбища и всего только одно мусульманское кладбище? Все это говорит о том, что мы являемся грузинами, и после захвата турками вынужденно приняли исламскую религию от турков, а потом и отуречились. Историки все это должны правдиво разъяснить, а не так - просто взял и с закрытыми глазами перешагнул эту эпоху.

Бог, говорят мне, вас грузинами делают... Да нет, дорогой, меня не делают, я сам грузин. В моих жилах течет грузинская кровь. Наши корни в земле Месхети. То, что касается мусульманства, это личное дело каждого человека, религия - в душе человека, она не пишется на лбу. Мусульманин ли, христианин ли, буддист или вообще атеист - это личное дело каждого человека. Бог все равно один.

Все наши односельчане - из нашего села были выселены 28 семей, или 134 душ, от них осталось не больше 30 процентов, остальные умерли. Все разбросаны, в Казахстане, в Киргизии, в Узбекистане. И все они знают свои старые фамилии. Наши старики все говорили: «Мы грузины.»

Я восстановил свою фамилию Варскнелидзе. Мне 72 года.

Ясин ВАРСКНЕЛИДЗЕ

октябрь 1999 г.

Мы - месхи и потому - грузины!

Ясин Варскнелидзе

В ноябре 1944 года из Южной Грузии - Адигенского, Ахалцихского, Аспиндзского, Ахалкалакского и Богдановского (ныне Ниноцминдского) районов в республики Средней Азии (Узбекистан, Казахстан и Киргизию) по состряпанному тогдашним советским руководством обвинению, согласно секретному постановлению Государственного Комитета обороны СССР N5279 от 31.07.1944 г., как неблагонадежное мусульманское и окрещенное „турками“ население, выселили около 100 тысяч человек. Из них большинство (около 94 тысяч) составляли этнические грузины - месхи, древнейшие коренные жители этого края (Самцхе-Саатабаго). Из числа выселенных только 6000 человек были мигрантами: в конце XVIII века появившиеся в Месхети - ираноязычные курды и тюркоязычные таракама („кочевники“) - туркмены, которых в первой трети XVIII века переселил в Квемо Картли повелитель Ирана Надир Шах как своих верноподданных и средство военного давления на Картлийское царство. Они перекочевали в Джавахети (Ахалкалакский, Аспиндзский и Ниноцминдский районы) в конце XVIII века из Дманиси.

Сегодня против многострадальных месхов разыгрываются заказные провокации. При этом, многие политические силы в самой Грузии и за ее пределами стараются набрать „очки“ в так называемой „турко-месхетинской“ игре.

Вместе с тем, поскольку эти круги, развернув лихорадочную деятельность, вводят в заблуждение грузинскую общественность, представляется весьма своевременным правдивое слово самих месхов. Такой подход к проблеме будет способствовать созданию прочной основы для формирования здорового общественного мнения в отношении конструктивного решения вопроса реабилитации

и достойного возвращения месхов на историческую Родину.

В ноябре 1944 года, когда еще лилась кровь на фронтах второй мировой войны, а в рядах советской армии сражалось, призванное из Самцхе-Джавахети практически все мужское население от 18 до 50 лет, высшее политическое руководство и спецслужбы советского государства осуществили варварский акт - очередную (четвертую по счету) этническую чистку и геноцид грузинского народа. В сущности это было продолжением депортаций грузин начатой в XIX веке в 1828-29 гг. из Месхети, в 1866-68 из Абхазет-Джикети, в 1877-78 из Аджарии и Тао-Кларджети. В течение нескольких часов из собственных домов выгнали вон женщин, детей, стариков, и гуртом, как скот, в товарных составах отправили в Среднюю Азию. Тем самым, одним росчерком пера крупную этническую группу и органическую часть грузинской нации - месхов насильственно выселили из Грузии, превратив их в беженцев. Тогда, будучи 15-летним подростком из маленького грузинского с. Тоба, я стал непосредственным свидетелем той большой трагедии, которая обрушилась на всю нашу Родину, а не только Самцхе-Джавахети, так как депортация была направлена против интересов всей страны. Мне пришлось лично пережить весь ужас и безысходность в который сверг советский режим беззащитных и невинных людей: во время многодневного вынужденного странствия я видел как гибли люди в товарных вагонах, лишенных элементарных санитарно-бытовых условий. Трупы умерших оставляли под открытым небом или выбрасывали из окон прямо в покрытую глубоким снегом степь.

В настоящее время целая этническая группа, около 250 тысяч депортированных из Самцхе-Джавахети, рассеяны в постсоветском пространстве (в Центральной Азии, на Кавказе, в России, на Украине). Разобщенные и раздираемые внутренними разногласиями, они стали объектом манипуляций провокаторов и ренегатов всех мастей.

В 1944 году несмотря на отчаянные усилия местных

(месхетских) патриотов и грузинской интеллигенции, преступный коммунистический режим СССР грубо прервал процесс интеграции искусственно отчужденных месхов в лоно грузинского этно-культурного организма, начавшийся в 1939г. в Самцхе-Джавахети с возрождения грузинской культуры и обучения на родном грузинском языке.

Трагедия месхов начинается с 1585 года, когда Османская империя завоевала часть южной Грузии, называемую Месхети или Самцхе-Саатабаго. В 1595-96 гг. турецкие власти на аннексированной территории Грузии провели перепись населения, которая нашла отражение в „Большом Дэфтере Гурджистанского Вйлайета“. Характерно, что турки, исходя из реалий сохранили Месхети определенные автономные права и вплоть до середины XVII. называли ее „Гурджистанским Вйлайетом“, чем Порта подтверждала свою позицию по отношению к этническому составу населения края. В указанном демографическом документе, изданном академиком С. Джикна на грузинском языке со скрупулезной точностью зафиксированы данные о названии сел, этнической принадлежности, составе семей и т.д. с целью выявления возможностей Самцхе-Саатабаго в отношении налогообложения.

Согласно данным переписи населения в Месхети проживали практически только этнические грузины, православные (более 96%) и нет никакого упоминания о турках, тем более об компактном их проживании в регионе.

Как известно из истории последний правитель (атабаг-христианин) Самцхе-Саатабаго (Месхети) Манучар Джакели (1614-24 гг), который признал верховную власть Турции, был отравлен собственным дядей Бека Джакели. Он явился к султанскому двору, принял ислам, после чего Самцхе-Саатабаго было объявлено пашалыком, а сам Бека в 1626 г - назначен Ахалцихским пашой. Он вернулся домой мусульманином под именем Сафар-паши.

Таким образом, -из вышесказанного следует, что

согласно не столь давней и вполне обозримой исторической информации, предки нынешних депортированных месхов были грузинами-христианами, а с 1626 г под давлением турецких властей начался процесс исламизации края. Мусульманство в Месхети насаждалось по весьма простой, но жесткой схеме: землей могла владеть та семья, представители которой служили в армии, а в армии в свою очередь мог служить только мусульманин. Турецкая администрация при активной поддержке местного дворянства, первым добровольно принявшим ислам, постепенно упраздняла определенные автономные права в регионе, позволявшие основной массе (крестьянству) христианского населения вести традиционный уклад жизни, сохранять общегрузинский менталитет. Процесс исламизации Месхети не был завершен и в 19-ом веке после оккупации большей части Ахалцихского пашалыка в 1829 г. Российской империей и включения его в Тифлисскую Губернию со статусом Ахалцихского уезда.

В период правления Сафар-Паши, путем административного давления началось насаждение турецких порядков и образа жизни, что в условиях феодальной разобщенности и диктата Порты, а также изоляции от остальной части Грузии, создавало благоприятный семантический фон для принятия мусульманства, кардинальных сдвигов в сфере социальных отношений, смены приоритетов и общественного сознания. В сущности проводилась целенаправленная антигрузинская политика, которую направляли сам Ахалцихский паша и месхетское дворянство. С присущим неофитам рвением и усердием ими выкорчевывались грузинские традиции, культура, утверждалось отчуждение от всего грузинского как неприемлемого и враждебного сознанию и быту правоверного мусульманина.

В 1828-29 гг. в результате русско-турецкой войны, генерал Паскевич-Эриванский взял штурмом хорошо

укрепленные Ахалцихэ и Ахалкалаки, присоединив завоеванную территорию пашалыка к Тифлисской губернии. Несмотря на утверждение в Месхети, казалось бы чуждого для месхов режима царской военной администрации, месхетские беги обратились к российским властям с просьбой уравнивать их в правах с грузинским дворянством Тифлисской губернии, обещая вернуть самих себя и своих поданных к вере своих предков. Однако царская администрация не только отвергла естественное стремление местного дворянства к родным корням, к интеграции в общегрузинский этнокультурный организм, но и осуществила этническую чистку грузин-мусульман Месхети, проведя их депортацию (в 1829 году) в Турцию. Россия стремилась создать на южных рубежах Империи приграничную зону из верноподданного христианского населения.

К сожалению грузинская общественность в те годы (1828-30 гг) оказалась не готовой уделить должное внимание и усердие в деле предотвращения этнической чистки грузин-мусульман в Месхети и защиты соотечественников от произвола русской колониальной администрации. Это в определенной степени удалась грузинской интеллектуальной элите под предводительством И. Чавчавадзе в 1866-68 гг. во время депортации откликнувшихся на страдания соотечественников грузин-мусульман, а также убыхов и абазинцев из Батумского округа (Ачара-Кобулет и Тао-Кларджети) и Абхазет-Джикети. Тогда грузинская общественность сделала все возможное, чтобы помешать самодержавию в осуществлении коварного замысла.

Православные грузины и русские по принятой тогда в Грузии традиции называли грузин-мусульман „татари“, что означало не национальную принадлежность, а вероисповедание.

При этом показательно, что переписи населения Российской империи, регулярно проводившиеся в Грузии с 40-х годов 19 века вплоть до 1916 года, неизменно фиксируют

на территории Самцхе-Джавахети преобладание этнических грузин в Ахалцихском, Адигенском, Аспиндзском районах и значительную их долю (до 30%) в Ахалкалаки-Ниоцминдском (Джавахетском) регионе. По данным переписи населения России 1916 г., в Ахалкалакском и Ахалцихском уездах Тифлисской губернии из 173 тысяч населения этнические грузины составляли 88 тыс., из которых 59 тыс. грузин-мусульман (суннитов) и только 1000 человек так называемых „турок“, которых не было в ранних переписях (1883 и 1886 гг). Последнее обстоятельство, по видимому, вызвано фактором, связанным с тем, что Месхети стал театром военных действий во время Русско-Турецкой войны (Кавказский фронт), активизацией деятельности спецслужб Турции и антирусских настроений среди коренного грузинского (мусульманского) населения. Однако уже в 1926 году согласно статистических данных переписи населения, проведенной советским режимом, в регионе вдруг появилось 36 тысяч „турок“ в условиях отсутствия каких-либо значительных миграционных процессов в крае. Перепись 1939 года же также „неожиданно выявила“ 28.428 „азербайджанцев“, а грузины составляли лишь 5.836.

Весьма показательно, что в местах спецпоселений в Средней Азии, в так называемых комендатурах (спецорганах надзора) месхи числились „турками“ по той причине, что из Грузии их, оказывается, выселили согласно приказу-циркуляру за подписью Л. Берия, где они значились „турками“, а в Самцхе-Джавахети „азербайджанцы,“ не живут. После того, как был упразднен комендантский режим и месхи получили возможность получить полагающиеся документы, на основании справок, выданных теми же комендатурами, им в выданные вместо справок паспорта записали национальность „азербайджанец“, потому как в СССР „турки“, видите ли, не проживают.

В ноябре 1944 г производ и безнаказанность советского тоталитаризма при участии грузинской

партноеклатуры закончился очередной этнической чисткой и геноцидом в Самцхе-Джавахети -- уже второй депортацией месхов, на этот раз в республики Средней Азии. С 1956 года после освобождения от комендатского надзора нас опять записали „азербайджанцами“.

В связи с более чем полуторавековым произволом российской державной машины в отношении Грузии вообще, а Месхети и месхов -- в частности, возникает естественный вопрос: когда же все-таки месхи стали „турками“? Действительно, следует дать однозначный ответ на вопрос о том, кем и когда была разыграна так называемая „турко-месхетинская“ карта, кому нужны эти провокации, какие силы замещаны в кознях против неотъемлемой этнографической области нашей Родины, являющейся колыбелью духовности и культуры, национальной государственности, края, давшего Грузии Шота Руставели, Бека и Бешкена Опизари, Шалву и Иванэ Ахалцихели, Заза Панаскертели-Цицишвили, Михаила Тамарашвили и многих других сынов Отечества?

Между тем, несмотря на невероятные трудности, чинимые имперскими силами реванша истинным патриотам, врагам Грузии не удалось подавить зов родной земли и память о предках.

На этом фоне новым конструктивным фактором для решения вопроса достойного возвращения месхов на родину является активизация усилий международного сообщества - последние рекомендации Евросовета.

В этой связи следует отметить, достойное сожаления одно обстоятельство, которое касается роли части интеллигенции Грузии, занявшей после ферганского погрома летом 1989 года агрессивную позицию в отношении месхов, что вызвало волну психоза и насилия против репатриантов, проживавших в разных уголках нашей страны. Тогда из с. Ахалшени (Хонский район) были насильственно выселены около 30 семей репатриантов, которые всем своим существом

были преданы Грузии. Месхов уважали во всем районе за трудолюбие, честность, верность традициям гостеприимства. Их дети за короткие 2-3 года обучения в местном детском саду и школе практически уже свободно говорили по грузински. Так же, как и в Насакирали-Наруджа, в Ахалшени уже начался естественный процесс интеграции месхов в грузинский этно-культурный организм. Однако подобное развитие событий не устраивало имперский центр, который спровоцировал ферганский погром и антимесховскую истерию в Грузии. В настоящее время „знаменосцем“ ажиотажа против месхов является депутат Парламента Грузии Г. Шарадзе. Я считаю, что господин Г. Шарадзе и его сторонники, разыгрывающие карту „турок-месхов“ для достижения политических целей, ничем не отличаются от активистов и главарей „Ватана“. Более того -- они усиливают позиции северного соседа. Фактически, они выступают единым фронтом против суверенитета и государственности Грузии, стремясь вызвать дестабилизацию в стране, являются орудием в руках наших недругов.

Поэтому я, мои единомышленники и соратники, т.е. те месхи, которые знают свои исторические фамилии, считают себя грузинами, желают изучить язык предков, вернуться к национальным корням и обрести Родину, должны вернуться в Грузию грузинами.

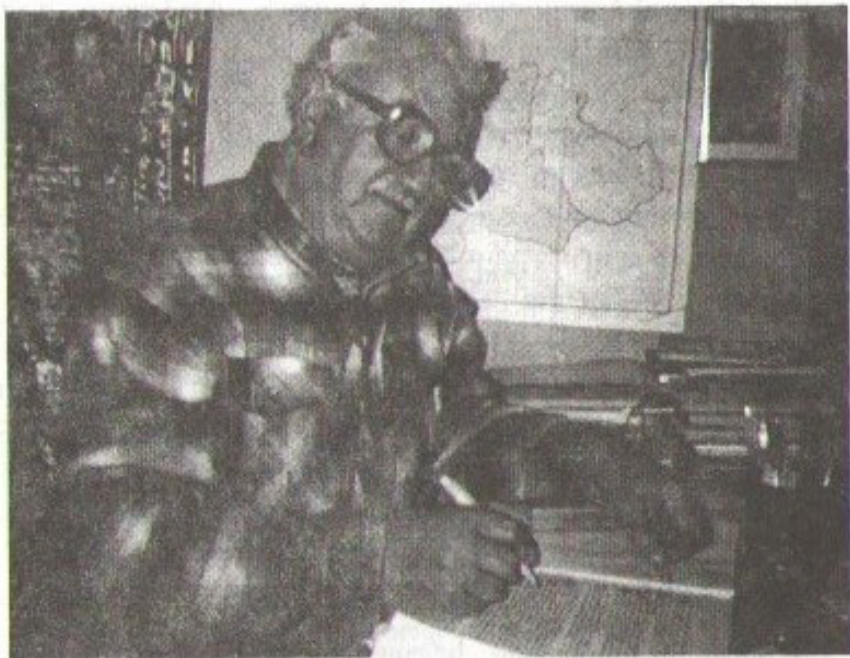
Мы обращаемся ко всей Грузии, грузинскому народу и заявляем, что подавляющее большинство депортированных в 1944 г. из Самцхе-Джавахети является автохтонным населением края, грузинами-месхами, и тут религия не причём, а этнонимы „турки-месхи“, „месхетинские турки“ или „ахалцихские турки“ -- бессмысленны и абсурдны и по отношению к месхам совершенно не уместны. Хочу закончить своё письмо следующими словами: как Господь один на этом свете, так и Родина у нас одна на всех!

Тбилиси
1998 год

სახელმწიფოს საბჭოს
კომისიის წევრები.
1992 წელი, თბილისი.
Члены комиссии
Госсовета.
1992 год, Тбилиси.

ახალციხის
უნივერსიტეტში.
1998 წელი.
В Ахалцихском Уни-
верситете. 1998 год.

სამუშაო მაგიდასთან. 1999 წელი, გლდანი.
За работой. 1999 год, Глдани.

ნასაკირალელ მესხებთან, 1992 წელი.
У Насакиралских месхов, 1992 год.

ბედი-მღეპარი

ნეტარ იყვნეთ თქვენ, რაჟამს
გაუუღრიდენ და გღვენიდენ...
მათე, 5.11

...მაგრა ღმერთი არ ვასწირავს
კაცსა, შენგან ვანაწირსა.
შოთა რუსთაველი

(1929-1999)

იასონ ვარსკენელიძე 15 წლის ბიჭი იყო, სამშობლო რომ წაართვეს; უფრო ადრე კი მას და მის ხალხს მშობლიური ენა დააკარგვინეს. ასეთია ბედი ხალხისა, რომელიც საუკუნეების განმავლობაში პოლიტიკური თამაშების და მსხვერპლი იყო. თუმცა, რაც შეეხება იასონს, მან ბევრი რამ ქრისტიან თანატოლებთან ურთიერთობიდან ბოლომდე შემოინახა. "უბედური-ბედიანი", "ჩემო ჯოხო შინდისაო..." - იხსენებდა ბავშუობისდროინდელ თამაშებს მინდორში სოფლის ბიჭებთან და 70 წელს მიტანებულ კაცს თვალები ცელქურად აუციმციმდებოდა. ბოლომდე მეგობრობდა თანასოფელელ ტოლ-ამხანაგებთან. გატაცებით ყვებოდა მშობლიური სოფლის - ტობას შესახებ. იცოდა მისი ყველა ადგილ-მტკაველი - რამდენი ეკლესია იყო სოფელში, რამდენი წყარო, რამდენი წისქვილი, რა გვარებით იყო დასახლებული სოფელი...

იგი 1991 წელს გავიცანით, როცა თბილისში დაარსდა დეპორტირებული მესხების საზოგადოება "ხსნა"; იასონი იყო ამ საზოგადოების საბჭოს წევრი და მისი ერთ-ერთი აქტიური ლიდერი. როდესაც საქართველოს მთავრობამ დეპორტირებულ მესხებს საცხოვრებელი ადგილი გამოუყო და მას საშუალება მიეცა პქონოდა პატარა კუთხე თბილისში, იგი უმეტეს დროს საქართველოში ატარებდა, თუმცა ფერგანის დარბევის შემდეგ ოჯახი აზერბეიჯანში, ქ. ყაზახში ქონდა. ბოლო ხანებში ხომ სულ ვეღარ ძლებდა უსაქართველოდ, მეუღლეც ჩამოიყვანა და შექმნეს მეუღრო პატარა კერა, სადაც ყველას უხაროდა მისვლა, რადგანაც იქ სტუმართმოყვარე და გულთბილი მასპინძლები ხვდებოდნენ.

იასონი საქართველოზე საოცრად შეყვარებული კაცი იყო. ბავშვივით უხაროდა, რომ თავისი გარეგნობის წყალობით არავინ არჩევდა ქართველისაგან. ბუნებით ცოცხალი და კომუნიკაბელური, ეშურებოდა, რაც შეიძლება მეტი ადამიანი გაეცნო, პქონოდა მათთან ურთიერთობა, გაეზიარებინა მათთვის საქართველოსკენ სწრაფვის მიზეზები. აქტიურად მონაწილეობდა სხვადასხვა შეხვედრაში, ბეჭდავდა წერილებს პრესაში. ყოველივე ამის გამო ქალაქმა გაიცნო იგი, ქუჩაში აჩერებდნენ, გამოელაპარაკებოდნენ. ეს გაშინაურება დიდი სიხარულით ავსებდა.

მაგრამ თბილისის გარდა და თბილისზე უფრო მეტად მისი სიყვარულისა და სწრაფვის საგანი ახალციხე იყო. მშობლიური ახალციხე... იქ მისი ტობელი მეგობრები ცხოვრობდნენ. "ტობელი კაცი" – ასე შეარქვა თავის თავს. ყოველ შეხვედრაზე შემახსენებდა თხოვნა-ანდერძს – ისიც მეყოფა ჩემი მშობლები სხვაგან არიან დამარხულნი, მე ჩემი მშობლიური სოფლის ან ახალციხის მიწას მიმაბარეთო. ჩვენდა სამარცხვინოდ ვერ შევუსრულეთ სათხოვარი. დმერთმა შეუნდოს ეს დიდი ცოდვა იმ ადამიანებს, ვის ხელშიც იყო ამის აღსრულება და არ კი გააკეთეს.

გარეგნობითა და ხასიათით იასონი ძველებურ კახელ თავადს მოგაგონებდათ. უყვარდა მოლხენა სუფრაზე, იყო ენაწყლიანი და არტისტულად მოსაუბრე; ემოციურად რეა-

გირებდა ავზეც და კარგზეც; სწორედ ამ თვისებამ შეიწირა მისი სიცოცხლე. გარდაცვალების წინა დღეს ხელში გაზეთით ენახე. სახე გაფითრებოდა. გაზეთში შარაძის მორიგი პასუხილი იყო დაბეჭდილი "თურქი-მესხების" შესახებ. რაღაც ავის მომასწავებლად მომჩვენა მისი უჩვეულო დუმილი. მივეფერე, დავამშვიდე, არ გეგონოს ყველა ასე ფიქრობს საქართველოში, მაგას აღარავინ უგლებს ყურს-მეთქი; თითქოს დამიჯერა, სახლში წავიდა.

მეორე დილით შემატყობინეს მისი უეცარი გარდაცვალების შესახებ. ცრემლები თავისთავად მცვიოდა, დიდი იყო გულისტკივილი; მაგრამ უფრო მეტი გულისტკივილი და სიმწრის ცრემლები წინ მელოდა, როცა ახალციხის და რეგიონის ხელმძღვანელობამ უარი გვითხრა ორ მეტრ მიწაზე იასონ ვარსკენლიძის ნეშტის მისაბარებლად. აღსრულდა ბედისწერა:

"ნუ დაეიმარხო ჩემსა მამულში,

ჩემთა წინაპართ საფლავებს შორის..."

იასონი განათლებული, წიგნიერი კაცი იყო. იგი ბევრს კითხულობდა, განსაკუთრებით, მესხეთის ისტორიის შესახებ. თვითონაც წერდა. მის პირად არქივს როცა ვათვალიერებ, მეუფლება ცოცხლადდარჩენილების სინანულისა და უკმარისობის გრძნობა ჩვენგან წასული ადამიანების მიმართ – რატომ უფრო მეტად არ ვაფასებდით, უფრო მეტად არ ვზრუნავდით მათზე...

ამ განწყობილების მცირე კომპენსაციაა წინამდებარე კრებული. მასში ვაქვეყნებთ იასონ ვარსკენლიძის ორ ავტობიოგრაფიულ ჩანაწერს, რომელიც თავის არქივიდან მოგვაწოდა ქალბატონმა კლარა ბარათაშვილმა – ლატიფმა ბარათაშვილის შთამომავლების კავშირის "Patria" თავმჯდომარემ, რისთვისაც დიდ მადლობას ვუხდით მას.

აქვე ვთავაზობთ მკითხველს იასონის სტატიის შემოკლებულ ვარიანტს. იგი პრესაშიც იყო გამოქვეყნებული და ყველაზე კარგად გამოხატავს ავტორის სულისკვეთებას, მის განწყობილებებს.

ალექსანდრა თევზაძე

დავიბადე საქართველოში, ახალციხის რაიონის სოფელ ტობაში. ჩემი სოფელი პატარაა. ქალაქიდან დაშორებულია 7კმ-ით. ის მდებარეობს მტკვრის ნაპირას ასპინძის გზაზე. მიწა იქ მშრალია, კარგად ხარობს სიმინდი და ხორბალი, ხოლო წყაროებიდან მოჩქევს შესანიშნავი სასმელი წყალი. ტობაში ცხოვრობდა 44 ოჯახი. ნახევარი ქრისტიანი იყო, ნახევარი - მაჰმადიანი. ქრისტიანები იყვნენ სულაძეები და ასპანიძეები, ხოლო მაჰმადიანები - თამარაძეები, ვარსკენელიძეები, დაეკარიძეები, გაგნიძეები, ქურდაძეები. მამა ხშირად მეტყობდა: შვილო, ჩვენ ქართველები ვართო. მამა პარტიის რაიკომში მუშაობდა ინსტრუქტორად. 1935-37 წლებში, როცა კოლექტივიზაციის პროცესი დაიწყო, იგი ბევრს დადიოდა რაიონის ფარგლებში. 1941 წელს, როცა 12 წლისა ვიყავი, ჩვენთან პირველად შეიკრიბა პიონერთა ბანაკი. მეც პიონერი ვიყავი, რითაც ძალიან ვამაყობდი. პიონერის ყელსახვევს იმ დროს არ ვნასკეავდით, სპეციალური რკინის სამაგრიტ ვიმაგრებდით. როცა ბებიასთან ერთად ყველისა და მაწვნის გასაყიდად ბაზარში დავდიოდი, გზად შეხვედრილ ოფიცრებს ყოველთვის „ჩეხტს“ ვუღებდი. საფარის პიონერთა ბანაკში მხოლოდ სამი დღე მომიწია ყოფნა. მეოთხე დღეს ომი დაიწყო... ჩვენ ბანაკიდან დაგვითხოვეს. კარგად მახსოვს ომის დაწყება. საშინელი დრო იყო, თითქოს მიწა გუგუნებდა, კვნესის ხმა ისმოდა. სტალინის რადიოთი გამოსვლის შემდეგ ხალხი მიაწყდა სამხედრო კომისარიატს. ჩვენი მამაკაცები ფრონტზე წავიდნენ. სახლში დარჩნენ ქალები, ბავშვები და ჩემისთანა მოზარდები. ყველა სამეურნეო სამუშაო ქალებსა და მოზარდებს დააწვათ მხრებზე. ეხნავდით გუთნით, ხოლო მოსავალს ვიდებდით ნამგლით, შემდეგ კალოზე მიგვექონდა და ჯაჭვებით ვცეხავდით. მამაც წაიყვანეს ჯარში, მა-

გრამ ხაშურს არ გასცილებია. იქ გაანაწილეს ბრიგადირად დამხმარე მეურნეობაში.

1944 წელს ჩვენი გადასახლების შემდეგ მამაც გაათავისუფლეს სამუშაოდან და ჩვენ გზას გამოუყენეს. მან გვიპოვა 1945 წლის იანვარში სამარყანდის რაიონის სოფელ ყარაყიშლაყში. გადასახლების აღწერა ენით შეუძლებელია, ისეთი საშინელება გადავიტანეთ. ზამთარი. წითელ სატვირთო ვაგონებში, სადაც კედლები თითის სიმსხო ყინულებითაა დაფარული, შეკუჭულნი არიან მოხუცები, ქალები და ბავშვები. კაცები არ გვყავს, ყველა ომშია. ვაგონებში ისეთი სივიწროვეა, რომ ფეხს ვერ გაშლი. ვზივართ ერთმანეთთან მჭიდროდ მიხუტებულები. მატარებელი რომ გაჩერდებოდა, ყველა ჩამორბოდა ქვევით საჭიროების მოსათავებლად. არსად მოფარებული, აქეთ ქალები, იქით ქალები... იძულებულები ვიყავით სირცხვილისგან თავდახრილებს ყველას თვალწინ გაგვეკეთებინა ჩვენი საქმე. ასეთი დამცირება და სირცხვილი არ მიგრძენია მთელი ცხოვრების მანძილზე.

ჩვენ ვაგონში იყო ფეხო ბაბუა, რომლის ოთხი შვილი ფრონტზე იბრძოდა. იჯდა მარტო, უპატრონოდ. მე სადილის დატარებაში ვეხმარებოდი უფროსებს. როცა შეჭამანდიანი ჯამი ფეხო ბაბუას მივეუტანე, არ განძრეულა. როგორც იჯდა, ისე მოღუნული გაიყინა და გარდაიცვალა შიმშილისა და სიცივისგან. მე ძალიან შემეშინდა. უფროსებმა მისი გვამი კარებთა დადეს. როცა მატარებელი ჩერდებოდა, ჯარისკაცები მოდიოდნენ კარებთან და დაიძახებდნენ: „ყველა ცოცხალი ხართ? მკვდრები არ არიან?“ თუ მიცვალებული იყო, ხმაურით აღებდნენ კარებს. ჩვენ უკვე ყაზახეთში ვიყავით. ჯარისკაცმა დაითრია ვაგონიდან ფეხო ბაბუას ცხედარი და ძირს ჩაავდო ლიანდაგებს შორის. მერე ორმა ყაზახმა თითო ფეხს ჩაავლო ხელი და შპალე-ბზე წაათრიეს. მე ვხედავდი, როგორ ირწვოდა მიცვალებულის თავი და ხელები სხვადასხვა მხარეს.

აღბათ ორმოში ჩააგდეს. როგორ უნდა შევგუებოდით ამას! ასე მოკვდა ბაბუა ვეისალიც, რომელმაც ერთადერთი შვილი გააგზავნა ფრონტზე. მისი ცხედარი ვაგონიდან გადმოაგდეს გზაში. ასევე ბაბუა პეილარიც. მან სამი შვილი გაუშვა ჯარში. ისიც უპატრონოდ მოკვდა გზის დასასრულს. ის მაინც დაეხსოვებოდა ადამიანურად. ისე გარდაიცვალნენ ეს მოხუცები, რომ ვერაფრის თქმა ვერ მოასწრეს ჩვენს გასამხნეებლად. შოკურ მდგომარეობაში იყვნენ. ისხდნენ გაქვავებულნი ჩუმად და ასე კედებოდნენ. ჩვენ, ბავშვებს პრველად ძალიან გვეშინოდა ამის ყურების, მაგრამ თანდათან ისე მივეჩვიეთ, რომ გადავახტებოდით კიდეცა გვამს აქეთ-იქით. სიკვდილი ჩვეულებრივი მოვლენა გახდა ვაგონში. როგორც იქნა ჩამოვედით. განვლავდით. საშინელი შიმშილობა იყო, ბალახს ვჭამდით, რაც ხშირ დაავადებებს იწვევდა. ბევრი იხოცებოდა. იყო ასეთი შემთხვევა: დედა ავად გახდა. ყაზახი მეზობლები შევიდნენ მასთან სანახავად. დახვდათ შემზარავი სურათი – წევს დედა, ზედ სამი შვილი აწევს. შუყველა მკვდარი.

ნელნელა მაინც ვეჩვეოდით გადასახლებას, გონს მოვდიოდით. 1949 წელს დავამთავრე საშუალო სკოლა, მაგრამ ჩვენ უმაღლესში არ გვიღებდნენ, რადგან არ გვქონდა არც პასპორტი და არც სამხედრო ბილეთი. ის კი არა და, მეზობელ სოფელში წასვლის უფლება არ გვქონდა კომუნდანტის საშვის გარეშე. ჩვენ რუსი კომუნდანტი გვყავდა, გვარად ტაპირიკი. ის გვეუბნებოდა, რათ გინდათ თქვენ სწავლა, სამუდამოდ გადასახლებაში უნდა იყოთო. მხოლოდ 1952 წელს მოვახერხე სამარყანდის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დაუსწრებელ განყოფილებაზე მოწიება. 1958 წელს დავუოჯახდი. უნივერსიტეტის დამთავრების შემდეგ განაწილეს სოფლის სკოლაში ჯერ მასწავლებლად, შემდეგ დირექტორად. ხუთჯერ ვიყავი არჩეული სოფლის და რაიონის დეპუტატად.

სამშობლოში დაბრუნებისათვის ბრძოლა დავიწვე 1956 წლიდან, როცა გავიცანი ხალილ გოზალიშვილი – ჩვენ

ერთდროულად ვსწავლობდით სამარყანდის უნივერსიტეტში.

1989 წელს შეიქმნა საზოგადოება „ვატანი“. ჩვენ ავირჩიეს მის საბჭოში. მაგრამ საზოგადოების პროგრამა და მოქმედების გზები ჩემთვის მიუღებელი აღმოჩნდა და დავტოვე „ვატანი“. მე, ისა თავაძემ და კიდევ რამდენიმე ადამიანი ვთქვით, რომ ეს გზა არის ჩვენთვის დამღუპველი, ჩვენ ვართ ქართველები და უნდა აღვიდგინოთ ძველებურად ყველაფერი. დაუკავშირდით ხალილ გოზალიშვილს, ყაბარდოში ჩავატარეთ კრება და შევქმენით საზოგადოება „ხსნა“. პირველად რეგისტრაცია გაუკეთდა ყაბარდოში, ხოლო 1992 წელს ქ. თბილისში.

ვერგანის ტრაგედიის შემდეგ სულ გზაში ვარ. მყავს ორი ქალიშვილი, ერთი ვაჟი და ცხრა შვილიშვილი. ბედმა სად არ გვატარა. ყირგიზეთი, უზბეკეთი, აზერბეიჯანი... ახლა ჩემი ვაჟი აზერბეიჯანში, ქ. ყაზახში ცხოვრობს, მე და ჩემი მეუღლე კი – საქართველოში. დრმად მწამს, რომ ვარ ქართველი. თუ ღმერთმა ადამიანი შექმნა მიწისაგან, მაშინ ჩვენ ვართ შექმნილი მესხეთის მიწისაგან. სხვაგან ფუფუნებაში ცხოვრებას მე ჩემი სოფლის – ტობას ნანგრევებს ვარჩევ.

სხვათაშორის, მე იქ ხშირად ჩავდივარ. ჩემი სოფელი მდებარეობს ხეობაში. მთები დაფარულია მაგმური ლავით. მე ვიპოვე ის ადგილი, სადაც იყო ჩვენი სახლი. ყური დავადე მიწას. მაგმური სიღრმიდან მომესმა: „ვი! იასინ! სად ხარ ამდენ ხანს! იცოდე, იასინ, მე კი არა ვარ შენი, შენ ხარ ჩემი!“ ვვიცავარ, მე ეს გავიგონე.

მთავარია, რომ დღეს მე სამშობლოში ვარ. განა ჩვენ შეგვეძლო ამის წარმოდგენა, როცა კომუნდანტის განკარგულების ქვეშ ვიყავით „მუღმივ გადასახლებაში“.

*იასონ ვარსკენელიძე
1998 წელი, ნოემბერი.*

„ჩვენი ვასკეპი მესხეთის მიწაში...“

იასინ ვარსკენელიძის უკანასკნელი ინტერვიუ

წარმოშობით ახალციხიდან ვარ, სოფელ ტობადნ. დავიბადე ამ სოფელში 1929 წელს. ჩემი ბავშვობა მეორე მსოფლიო ომის პერიოდს დაემთხვა. კაცები ფრონტზე იბრძოდნენ, სახლში მხოლოდ მოხუცები, ქალები და ბავშვები დარჩნენ. 1944 წლის ნოემბრის ერთ ღამეს სახლებიდან გამოგყვარეს, დაგვსვეს ურმებზე და გაგვიყვანეს გზაზე. იქ დიდი სატვირთო მანქანები გველოდებოდა, რომლებითაც რკინიგზაზე მიგვიყვანეს. საბოლოოდ საბარგო ვაგონების ეშელონები დაიძრა შუა აზიისაკენ. მე კარგად მახსოვს ეს ვაგონები. მათში 78 თუ 87 სული ეტეოდა. იქ იმდენი უბედურების შემხედვარე ვიყავი, რომ მიჭირს მისი გახსენება. მაგალითად, კაცმა ომში ოთხი შვილი გააგზავნა. ფრონტის წინა ხაზზე იბრძვიან, „სამშობლოსათვის, სტალინისათვის“ ძახილით სისხლს ღვრიან, მათი მამა კი მშობლიური მიწიდან აყრილი, გზაში კვდება შიმშილისაგან და სიცივისაგან. ჩემი თვალთ ვნახე, როგორ გადააგდეს მისი გვამი ვაგონიდან ჯარისკაცებმა. მისი ოთხი შვილიდან ორი დაბრუნდა უკან. ერთი უფეხოდ, მეორე უხელოდ. საბჭოთა ხელისუფლებამ კი ორი მეტრო მიწა ვერ გაიმეტა მათი მამის დასასაფლავებლად. მას ფეხო-დედე ერქვა. გვარად გაგნიძე იყო. ასეთი შემთხვევები ბევრი იყო გზაში.

ჩვენი სოფელი პატარა იყო. ჩვენ არც „თურქებს“ გვეძახდნენ, არც „მუსულმანებს“. „თათრებს“ გვიწოდებდნენ. თურქული ენა გაბატონებული იყო ჩვენს რეგიონში. კოლმეურნეობის თავმჯდომარე მაქსიმე სუდაძე, თვითონ ქართველი ქრისტიანი, კრებებს თურქულ ენაზე ატარებდა. მინდორში სამუშაოდ ერთად გავდიოდით, ერთად ვსადილობდით და არახოდეს გამოგია ასეთი ლაპარაკი – შენ ქრისტიანი ხარ, შენ – მუსულმანი. ალაპს ვფიცავარ, ასეთი რამ არ ყოფილა! ერთმანეთს არ ვასხეავებდით.

ჩვენი სოფელი ხეობაშია განლაგებული. ერთ მხარეს ქრისტიანები ცხოვრობდნენ, მეორე მხარეს – მუსულმანები.

ჩვენი სახლის უკან ორი ეკლესია იყო – ერთი ძველი, რომელსაც „ვერანა კილისეს“ ვეძახდით, მეორე ახალი, მოქმედი. ქრისტიანულ დღესასწაულებზე ყველა ჩვენი ჭიშკრის წინ ჩაივლიდა, სახლს უკან კი ზარები რეკავდნენ.

როგორ მოხდა, რომ ტობაში, სადაც უმრავლესობას მაჰმადიანები წარმოადგენდნენ, სამი ქრისტიანული ეკლესია იყო? ვიცი, რომ ჩემი წინაპრები ქართველი აზნაურები იყვნენ. სწორედ ისინი აშენებდნენ ამ ეკლესიებს. მდიდრები იყვნენ და აშენებდნენ. ან საიდან გაჩნდა ამდენი ქრისტიანული სსფლავი? იქ ხომ ჩვენი წინაპრები განისვენებენ. ესე იგი, ისინი ქრისტიანები იყვნენ. ჩვენ სოფელში ქრისტიანი ქართველების მხოლოდ ორი გვარი ცხოვრობდა – სუდაძეები და ასპანიძეები. ამბობენ, ერთი სოფ. ღრელიდან და მეორე სოფ. ვალედან არის მოსული. ჩემი პაპის პაპას ხასანს ეძახდნენ. გასაბჭოების შემდეგ მისი სახელის მიხედვით ხასანოვებად ჩაგვწერეს. მაგრამ მამა ყოველთვის გვეუბნებოდა, ჩვენი ნამდვილი გვარი ვარსკენელიძეაო, მისი უძველესი ფორმაც კი ახსოვდა – ვოროსკენელიძე. ჩვენ სოფელში ყველა მაჰმადიანმა იცოდა თავისი ქართული გვარი. ესენი იყო: ვარსკენელიძე, დავქარიძე, გაგნიძე, თამარაძე.

როგორც მამა ამბობდა ნიკოლოზის დროს გვაიძულებდნენ თურქეთში გადავსახლებულიყავით – თურქები ხართ და თურქეთში წადითო. ბევრი მათგანი მართლაც გადავიდა მესხეთის საზღვრის იქითა მიწაზე. ბევრი ადგილზე დარჩა. საბჭოთა ხელისუფლებამ ისინიც გაასახლა შუა აზიაში.

გასაბჭოების შემდეგ ხელახლა დაადგინეს საზღვრები – ლენინისა და ათათურქის მოლაპარაკების შედეგად. ჩვენ დავრჩით აქეთ, მესხეთის დიდი ნაწილი – იქით. გაგვიხსნეს თურქული სკოლები არაბული დამწერლობით. შემდეგ გადაწყვიტეს – არა, ჩვენთან თურქებს რა უნდათ, საბჭოთა კავშირში აზერბეიჯანლები არიანო და გახსნეს აზერბეიჯანული სკოლები, განათლების განყოფილებები – აზერბეიჯანული კადრებით დაკომპლექტებული. რაიკომის

მდივნებიც აზერბეიჯანლები, თითქოს საკუთარი კადრები არ გვეყავდა. ასე გვაქციეს აზერბეიჯანლებად. ასე იყო მესხეთის ყველა სოფელში.

კარგად მახსოვს 1938 წლის არჩევნები სოფ. მინაძეში. სოფელში სამიოდე მოხუცი ქალი დარჩა ბავშვების მისახელად. ყველა წავიდა არჩევნებზე, მეც მათ გავუკიდე. იქ კონცერტს ატარებდა აზერბეიჯანიდან სპეციალურად მოწვეული ანსამბლი „დელი ჯეირან“-ი. ყველაფერი – კონცერტები, წიგნები, გაზეთები აზერბეიჯანული!

მე თუ თურქი ვარ, საიდან აღემოჩნდი საქართველოში? არა მარტო მე, მთელი 210 სოფლის მაცხოვრებლები, რომლებიც 1944 წელს გაასახლეს. ჩვენ რომ ადგილობრივი ქართველები ვართ, შემდეგი ფაქტიც ადასტურებს: ავიღოთ სოფელი ტობა. თვითონ სოფლის სახელწოდება ქართული სიტყვა ტბიდან მომდინარეობს. სოფელში ბევრი წყარო იყო. ერთ ადგილს ერქვა ჭანჭახა – ესეც ქართული სიტყვაა, ყინულივით ცივს აღნიშნავს. მართლაც იქ ყინულივით ცივი წყარო მოჩუხჩუხებდა. სოფელმა ქვით შემოფარგლა ეს ადგილი, პატარა წყალსაცავი გააკეთა. იქ ღამის განმავლობაში გროვებოდა წყალი, რომლითაც დღისით ბადებს ვრწყავდით. იქიდან წამოვიდა სოფლის სახელწოდება. ეს ერთი. შემდეგ... სოფელში შემოსასვლელ გზას ყაფანი ერქვა. ეს ქვით მოკირწყლულ გზას ნიშნავდა. იყო სხვა სახელწოდებებიც: კურდღელა, ზეუბანი, აქაურა. ეს უკანასკნელი წყაროს ერქვა, სადაც სარეცხს რეცხავდნენ და საქონელს არწყულებდნენ. შემდეგ, იყო ასეთი სახელებიც: ნაფუძარი, კლდეკარა, ჩიტღელე, სამარიღე. ყველა ეს ქართული სახელწოდებაა, არცერთი თურქული. თუ ჩვენ, იმ ადგილების მკვიდრი მოსახლეობა, თურქები ვიყავით, რატომ თურქული სახელწოდებები არ დავარქვით მათ? ყველაფერი ეს მიუთითებს იმაზე, რომ ჩვენ ვართ ქართველები და თურქების მიერ მესხეთის დაპყრობის შემდეგ იძულებით მივიღეთ ისლამი. ისტორიკოსებმა ყველაფერი ეს სამართლიანად უნდა აღწერონ და არა ისე, უბრალოდ – აიღონ და თვალდახუჭულნი გადააბიჯონ ამ ეპოქას.

ასე გვეუბნებიან, ქართველად მოგაქციეს? არა, ძვირფასო, კი არ მოგვაქციეს, ვართ ქართველები.

ჩემს ძარღვებში ქართული სისხლი ჩქეფს. ჩვენი ფესვები მესხეთის მიწაშია. რაც შეეხება მაჰმადიანობას, ეს ყოველი ადამიანის პირადი საქმეა. მაჰმადიანია თუ ქრისტიანი, ბუდისტია თუ საერთოდ ათეისტი – ეს ყველაფერი ადამიანის პირადი საქმეა. სულერთია, ღმერთი ერთადერთია.

ტობადან გაასახლეს 28 ოჯახი – 134 სული. მათგან დარჩა მხოლოდ ოცდაათი პროცენტი. დანარჩენები დაიხოცნენ. ყველა გაფანტულია ყაზახეთში, ყირგიზეთში, უზბეკეთში... ყველამ იცის თავისი ძველი გვარი. ჩვენი მოხუცები ასე ამბობენ: „ჩვენ ქართველები ვართ“.

მე სამოცდათორმეტი წლისა ვარ და ამ ასაკში აღვიდგინე ჩემი ისტორიული გვარი ვარსკენელიძე.

*იახონ ვარსკენელიძე
1999 წლის ოქტომბერი*

მეუღლესთან ერთად. 1999 წელი, გლდანი.
С женой. 1999 год, Глдани.

ჩვენი, დეპორტირებული მკვლელები -
ქართველები ვართ

1944 წლის 15 ნოემბერს საქართველოს სამხრეთის სასახლევრო ზონიდან - ადიგენის, ახალციხის, ასპინძის, ახალქალაქისა და ბოგდანოვკის (ამჟამად - ნინოწმინდის) რაიონებიდან შუა აზიის რესპუბლიკებში (უზბეკეთში, ყირგიზეთსა და ყაზახეთში) საბჭოთა ხელისუფლების მიერ შეთხზული ყალბი ბრალდებით, როგორც არასაიმედო მუსლიმი და თურქებად შერაცხული მოსახლეობა, სსრკ-ს თავდაცვის სახელმწიფო კომიტეტის 31.07.1944 საიდუმლო №5279 დადგენილებით, გაასახლეს 90 ათასი ადამიანი. მათგან დიდ უმრავლესობას (84 ათასს) შეადგენდნენ სამცხე-ჯავახეთის ძირძველი ეთნიკური ქართველები - მესხები.

მაშინ 15 წლის ყმაწვილი პატარა ქართული (მესხური) სოფელ ტობადან გავხდი უშუალო მოწმე იმ დიდი უბედურებისა, რომელიც თავს დაატყდა სრულიად საქართველოს და არა მხოლოდ სამცხე-ჯავახეთს, რადგან დეპორტაცია იყო მიმართული მთელი ჩვენი ქვეყნის ინტერესების წინააღმდეგ. მე ვარ თვითმხილველი იმ ჯოჯოხეთისა, რომელშიც საბჭოთა რეჟიმმა ჩააგდო უდანაშაულო და უმწყო ხალხი: მრავალდღიანი მგზავრობის დროს სატვირთო ვაგონებში იხოცებოდნენ ელემენტარული საყოფაცხოვრებო-სანიტარულ პირობებს მოკლებული ადამიანები, რომელთა გვამებს ან გაჩერებებზე ღია ცის ქვეშ ტოვებდნენ, ან სარკმლიდან თოვლით დაფარულ ტრამალებში ჰყრიდნენ.

ზემოხსენებული ტრადიკული მოვლენების შემდეგ გავიდა 55 წელი, გარკვეული ძალები კვლავაც დაჟინებით ათამაშებენ „თურქულ კარტს“ მესხთა შორის, მიმართულს ქართული სახელმწიფოებრივი სუვერენიტეტის წინააღმდეგ. ნიშანდობლივია ისიც, რომ ეს ბნელი საქმე ისევ ქართველების ხელით კეთდება პატრიოტული ღოზუნგებითა და ცუდად შენიღბული ყალბი ეროვნული პათოსით

გაჯერებული. იმავდროულად რუსეთში მოკალათებული პროთურქული ჯგუფის მოთავეები ორგანიზაცია „ვათანიდან“ აქტიურად მოქმედებენ პოსტსაბჭოთა სივრცეში მოქცეულ მესხთა შორის: გონებას უმღვრევენ ეროვნულ ორგანიზმს მოწყვეტილ ადამიანებს, აორგულებენ და ამხედრებენ ქართველი ერის წინააღმდეგ. მაგრამ უკვე დაიწყო ახალი ეტაპი მესხთა მოძრაობაში, რაც განაპირობა საერთაშორისო თანამეგობრობის ახალმა პოზიციამ საქართველოსთან მიმართებაში, ჩვენი ქვეყნის გაწვევრიანებამ ევროსაბჭოში. დეპორტირებულთა უმრავლესობას შორის მკვიდრდება საღი აზრი იმის შესახებ, რომ მესხთა სამშობლოში დაბრუნების პრობლემა უნდა გადაიტარას თბილისში. მიუხედავად ანტიქართული პროპაგანდისა, ძლიერდება ქართული ორიენტაციის მესხთა ფრთა და მათ შორის დაიწყო ქართული ეროვნებისა და ისტორიული გვარების აღდგენა, ქართული ცნობიერების აღორძინება, ბევრმა მესხმა მიიღო საქართველოს მოქალაქეობა. ამ მხრივ განსაკუთრებული აქტივობით გამოირჩევა განათლებული ახალგაზრდობა, რომელიც გასახლების შემდეგ არის დაბადებული და ათწლეულების მანძილზე იყო მოწყვეტილი სამშობლოს, მოქცეული ინფორმაციულ ვაკუუმში, მათ აღელვებთ ეთნიკური კუთვნილების საკითხი, მწვავედ განიცდიან იმ ფაქტს, რომ მესხთა შორის არ არის ერთიანობა - ნაწილი თავს „თურქებად“ თვლის, ზოგი „აზერბაიჯანელად“ და „ქართველებად“. ბუნებრივად იბადება კითხვა, თუ რა მიზნით შეჰყავდათ შეცდომაში ქართველი ერის მსახველი ეთნიკური ჯგუფი, საიდან დაიწყო მათი ცნობიერების გამრუდება, ვინ არის დამნაშავე?

ჩვენი აზრით, მესხთა ტრაგედია დაიწყო საქართველოს სამხრეთის ფაინის - ბიზანტიის დაცემით, თურქთა შემოტევებით, ქვეყნის დაქუცმაცვებით (1462 წლიდან). ოსმალეთის იმპერიის ხელისუფლებამ ანექსირებულ სამცხე-სათაბაგოში მოსახლეობის აღწერა ჩაატარა, რომლის შედეგები აისახა „გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთარში“. ამ დოკუმენტში დაფიქსირებულია რეგიონის

ფაქტობრივად მხოლოდ ქართული ეთნოსი და არ არის არავითარი მინიშნება „თურქებზე“, ხოლო მოსახლეობა იყო მართლმადიდებლობის მიმდევარი.

ცნობილია, რომ სამცხე-საათაბაგოს ბოლო ქრისტიანმა მმართველმა - ათაბაგმა მანუჩარ ჯაყელმა (1614-24 წწ), აღიარა თურქეთის უზენაესი ხელისუფლება. მანუჩარი მოწამლა ბიძამ - ბექამ, რომელიც შორილად ეახლა სტამბოლში სულთანს, მიიღო ისლამი, რის შემდეგაც მესხეთი გამოცხადდა საფაშოდ, ხოლო ბექა 1626 წელს დაამტკიცეს ახალციხის ფაშად და იგი დაბრუნდა სამშობლოში საფარ-ფაშას სახელით. ამრიგად, ზემოხსენებული უტყუარი (და არცთუ დიდი ხნის წინანდელი) ისტორიული ინფორმაცია ადასტურებს იმ ფაქტს, რომ მე-17 საუკუნის პირველ მეოთხედშიც დეპორტირებული მესხების წინაპრები ქართველი ქრისტიანები იყვნენ, ხოლო კუთხის ისლამიზაციის ხანგრძლივი პროცესი XVII-XIX სს. მანძილზე მიმდინარეობდა. ცნობილია ისიც, რომ მაჰმადიანობას პირველ რიგში იღებდა თავადაზნაურობა, ხოლო გლეხობა - ეროვნული ტრადიციების დამცველი - დიდ ხანს ეწინააღმდეგებოდა რწმენის შეცვლას. საფარ-ფაშას თაოსნობით მესხეთში მკვიდრდებოდა თურქული წეს-ჩვეულებები, რაც ხორციელდებოდა ადმინისტრაციული ზომებით, მიზანდასახულად. ანტიქართული და ანტიქრისტიანული პოლიტიკა ყველაფერს აკეთებდა ქართული კულტურის ამოსაძირკვად. მიუხედავად ამისა, გენერალ პასკევიჩის მიერ 1827-28 წწ. რუსეთ-თურქეთის ომის შედეგად დაპყრობილი ახალციხის საფაშოს მოსახლეობის საგრძნობი ნაწილი ჯერ კიდევ ქრისტიანობის მიმდევარი იყო.

არ არის შემთხვევითი, რომ მას მერე რაც ანექსირებული ტერიტორია შევიდა თბილისის გუბერნიაში ახალციხისა და ახალქალაქის მაზრების სტატუსით, მესხეთის ბევრებმა მიმართეს თხოვნით მეფის ნაცვალს მამა-პაპათა სარწმუნოების (ქრისტიანობის) დაბრუნების (ქვეშევრდომებთან ერთად) სანაცვლოდ მათთვის მიეცათ ქართველ

თავადაზნაურობასთან უფლებრივი თანასწორობა. მაგრამ მეფის რუსეთმა არა მარტო უარით გაისტუმრა ისინი, არამედ 1829 წელს განახორციელა სამცხე-ჯავახეთის მაჰმადიან ქართველთა ეთნიკური წმინდა, ქართული მოსახლეობის დეპორტაცია თურქეთში: ათი ათასობით მუსულმანი მესხი იძულებით აყარეს წინაპართა ნაფუძარიდან, დაატოვებინეს სახლ-კარი, მამა-პაპათა საფლავეები.

სამწუხაროდ, იმ დროს ქართულმა საზოგადოებამ ვერ გამოიჩინა ჯეროვანი ყურადღება მესხეთისა და მესხების მიმართ, ისე, მაგალითად, როგორც ეს მოხდა 1877-78 წწ. ილია ჭავჭავაძის დასის აქტიური მონაწილეობით აჭარაში. ამიტომ ბედის ანაბარად მიტოვებული, ფესვებმორყეული და სხვისტომის სათარეშოდ ქცეული ძირძველი ქართული კუთხე უპატრონო ეკლესიას დაემსგავსა.

თვითმპყრობელობისა და კომუნისტური რეჟიმის დროს თურქული ენა იქცა ურთიერთობის ერთადერთ საშუალებად თურქეთიდან ჩამოსახლებული სომხებისა და მესხეთის მკვიდრ ქართულ მოსახლეობის შორის. თურქული ენის გავრცელებას უწყობდა ხელს აგრეთვე ისიც, რომ ჯავახეთში ცხოვრობდნენ თურქულენოვანი თურქმენული ტომი თარაქამა (ყარაფაფახ) და ქურთები. რუსები და ქრისტიანი ქართველები მუსულმან თანამოქმედებს „თათრებს“ ეძახდნენ საქართველოში დამკვიდრებული ტრადიციის მიხედვით, რაც გულისხმობდა მათ მაჰმადიანობას და არა ეროვნულ კუთვნილებას.

1916 წელს მეფის რუსეთის ოფიციალური სტატისტიკით, ახალციხისა და ახალქალაქის მაზრებში საერთო მოსახლეობის (173 ათასი ადამიანის) დიდ უმრავლესობას ქრისტიანი და მაჰმადიანი (სუნიტი) ქართველები შეადგენდნენ (88 ათასს), რომელთაგან 59 მუსლიმი იყო. აღწერით დაფიქსირდა მხოლოდ 1000 „თურქი“, მაგრამ 1926 წლის საბჭოთა მონაცემების თანახმად, რეგიონში „აღმოჩნდა“ 36 ათასი თურქი, ე.ი. 10 წლის მანძილზე აქ თურქების რიცხვი 36-ჯერ გაიზარდა, მიუხედავად იმისა, რომ ამ კუთხეში რაიმე მნიშვნელოვანი მიგრაციულ პრო-

ცხეებს ადგილი არ ჰქონია. 1936 წლის აღწერამ კი ახალციხის რაიონში მოულოდნელად „გამოავლინა“ 28.428 „აზერბაიჯანელი“, ხოლო ქართველების რიცხვი - მხოლოდ 5.836. აღნიშნული უცარი დემოგრაფიული ცვლილება იყო შედეგი ბოლშევიკური რეჟიმის პოლიტიკური მანიპულაციებისა, რომელმაც ადმინისტრაციული ძალდატანების გზით, თვითნებურად შეუცვალა ეროვნება ქართველებს, შექმნა პირობები მესხეთის ისტორიის გაყალბებისათვის.

უნდა აღინიშნოს ის გარემოებაც, რომ 1944 წლიდან შუა აზიაში სპეცჩასახლების ადგილებში კომენდატურებმა მესხთა უმრავლესობა „თურქებად“ ჩაწერეს იმ საბაბით, რომ საქართველოდან ისინი ბერიას მიერ ხელმოწერილი საბუთის შესაბამისად, როგორც „თურქები“ გაასახლეს, ხოლო „აზერბაიჯანელები“ სამცხე-ჯავახეთში, მათი განმარტებით - არ ცხოვრობდნენ.

მას შემდეგ, რაც საკომენდანტო რეჟიმი გაუქმდა და მესხებს მიეცათ ნება მიეღოთ საბჭოთა პასპორტები კომენდატურების მიერ გაცემული ცნობების საფუძველზე, მათ დოკუმენტებში ჩაუწერეს ეროვნება „აზერბაიჯანელი“ იმიტომ, რომ სსრკ-ში თურმე თურქები არ ცხოვრობენ.

იმავედროულად უნდა აღინიშნოს, უკვე დიდი ხნის წინ დაწყებული ქართული ცნობიერებისა და ორიენტაციის მქონე მესხთა ორგანიზაციების საქმიანობის გაძლიერება.

მიუხედავად არადამიანური სიძნელეებისა, მიწის ყივილმა და ქართულმა გენეტიკურმა მუხტმა თავისი დადიბითი შედეგი მაინც გამოიღო და დღეს, როდესაც საერთაშორისო თანამეგობრობა მსოფლიოში მიმდინარე გეოპოლიტიკური პროცესების შედეგად დიდი ყურადღებით ეკიდება მოვლენებს კავკასიასა და საქართველოში, ვითარება სასიკეთოდ იცვლება.

აქვე მინდა გავამახვილო ყურადღება ერთ სამწუხარო გარემოებაზე. მე შევეხები ინტელიგენციის ერთი

ნაწილის დესტრუქციული პოზიციას, რომელიც გამოიკვეთა საქართველოში.

დღეს ანტიმესხური აეიოტაჟის მედროშედ გვევლინება საქართველოს პარლამენტის წევრი გ. შარაძე. ჩემი აზრით, ბატონი გ. შარაძე და მისი მომხრენი, რომლებიც „თურქი-მესხების“ კარტს ათამაშებენ პოლიტიკური მიზნების მისაღწევად, არსებითად არაფრით არ განსხვავდებიან „ვათანის“ პანთურქისტ მოთავეებისაგან. უფრო მეტიც - ისინი აძლიერებენ საქართველოს მტრების - რუსეთის იმპერიული ძალებისა და სპეცსამსახურების დამქაშების (სარვაროვების, მამოევეების, პეპინოვების) პოზიციებს. მათი საქმიანობა საქართველოს სასიცოცხლო ინტერესების წინააღმდეგ არის მიმართული.

ჩვენ მივმართავთ სრულიად საქართველოს, ქართველ ერს, რათა ჩვენი ხმა, როგორც წინა წლებში, არ დარჩეს ხმად მღალადებლისა უდაბნოს შინა:სამცხე-ჯავახეთიდან დეპორტირებულთა დიდი უმრავლესობა ქართველები ვართ და აქ რელიგია არაფერ შუაშია, ხოლო სამარცხვინო ეთნონიმი „თურქი-მესხი“, „მესხეთელი თურქი“ ან „ახალციხელი თურქი“ უაზრობაა. ისინი, ვინც საქართველოში და მის ფარგლებს გარეთ აღვივებენ ამ აბსურდს, ჩვენი ქვეყნის მტრების საქმეს აკეთებენ, ხელოვნურად უქმნიან პრობლემებს სუვერენიტეტისა და სახელმწიფოებრივი აღმშენებლობის გზაზე მდგომ საქართველოს.

მინდა ჩემი წერილი დავამთავრო სიტყვებით: როგორც უფალი, სამშობლოც ერთია ქვეყანაზედა!

*იასონ ვარსკენელიძე
1998 წლის მაისი
გაზეთი „ახალი თაობა“*